

Jo, i l'oncle Ton

Ha dit algú que tots els principis són dolents.

Els meus foren ben negres.

Tot vingué de la malpensada de l'oncle de venir a veure'ns.

L'oncle vivia molt lluny, en el cor de les comarques muntanyesques, allà on arriben les veus fortes dels vents quan s'arrossolen llassats de banderejar pels plans i per les costes humides de la mar blava.

Prou de tant en tant rebíem carta i sempre ens deia el mateix: Un dia us donaré una sorpresa.

Jo l'esperava amb certa curiositat, puix no coneixia aquell germà de la mare, del qual ella en parlava amb tant de respecte com és el cas tractant-se d'un germà gran.

Jo tenia disset anys, i no servia per a res. La mare era vídua i marassa, dues condicions per fer de mi un complet gallòfol i una nul·litat en tot ordre de la vida.

L'oncle en restà astorat i avergonyit. Pujat en una escola de principis ferrenys, no concebia en cap membre de la família un tal desmanyotament que l'incapacités per ocupar un lloc digne d'un home.

Em reüllà tres vegades i digué a la mare:

- Me l'enduc, i que em pengin si no li faig fondre aquest os tan gros que té a la panxa.

La mare, tota plorosa, accedí, i jo, cap-curt, de moment vaig saltironejar de joia.

En bones mans havia caigut!

A la primera retopada ja no em van sortir les coses com jo esperava. L'oncle Ton m'atipava bé i em deixava dormir set hores justes, però res més, cap compliment ni concessió; no estava pas fet a les concessions i als sentimentalismes, i al filar recte i fer-hi filar els altres ho arrabassava tot. Xiquets!

Viure en un poble no és pas viure a ciutat. Desafio el més pintat dels pintats galifardeus «dels Baixos» a conviure colze amb colze, ànima amb ànima, juguesca amb juguesca, no molt, no, tan sols un parell de dies, amb el primer murriall que es topi pel carrer; m'hi venc la nou del coll, (ai, aquella nou que diu que tenia com si m'haguessin encastat una castanya amb un cop de puny) que al terme del plaç al ciutadà li fan carregar la lliura.

Faltat d'experiència per tal com mes godalleries eren més d'intuïció que d'intenció, i per tant hi mancava tota mena de lleugeresa, em prenien el pèl a cada

pas. A l'últim bé havia de caure-hi, i vaig obrar com ho fa tot aquell qui no es veu capaç de competir amb astúcia amb son contrincant; em repleguí en mi mateix, i fiu, entre els companys que m'escolliren com a caparrot de bitlles, el més badoc que hagi dut calces.

L'oncle Ton era fuster i enterramorts, tot d'una peça, i d'una peça no pas poc agermanada sinó ben a l'inrevés, car aquesta darrera funció li reportava necessàriament molta feina adient a l'altra: ell feia les caixes dels difunts.

Amb mi l'oncle hi gastava poques paraules; encara em sembla que el veig... i que el sento. «Sentir-lo» era la cosa més afrosa que em podia passar.

De bon matí, quan la claror del dia tot just s'afinava darrera la serra d'Aguiló retallant sos contorns i enlluentint els vidres de ma finestra, jo, si per atzar entrellucava entre somnis que entre el món dels albats i el món dels vius hi havia el meu pobre cos endormiscat, cuitava a caragolar els llençols com en la temor de que m'esvaïssin pels aires. Era la «meva hora».

Digueu la veritat: a aquella hora, no hi estaria bé dins el llit? No hi estaria bé, tots, del primer al darrer? Per què, doncs, el meu oncle fugia de tanta felicitat terrena?

Amb l'excusa de pujar beure a les gallines, l'home s'enduia mitja galleda d'aigua escales amunt. Pel camí tossia, tossia, amb la tos del fumador a qui la primera pipada omple el coll de pessigolles.

Amb tota la incapacitat d'un albat de tres mesos, el primer dia el pobre home em va fer llàstima. Santa innocència!

L'oncle, es deturà davant de la meva porta.

- Noi!... Au, alça't.

Em paregué la mare, i per tant no en fiu cas.

Quan davallà de les gallines, ja ben menjades i escurades de femer, jo feia la vint-i-cinquena incursió en aquelles regions alades dels llims.

- Que no t'has llevat? Ves si això t'ajudarà a desvetllar-te!

I tot dient m'engegà a la cara, a patac, un bon raig d'aigua que estic per mi havia deixat expressament a la fresca.

El fet es repetí una altra volta. L'endemà. I cap més.

Mai em digué el meu botxí, que així em paregué des d'aquell dia, que la galleda fos expressament per a mi. Emperò, tot just en sentia l'esquilleig de l'ansa, corria botar del llit més de pressa que ho fan aquells garrins qui, atabalant-los amb el soroll de la galleda com si hom anés a donar-los menjar, fan cap a l'escorxador on fineixen sa carrera.

Les rabietes que hi vaig passar!

L'oncle m'ajovà a la fusteria. Gairebé mai em deia res, però quan m'hi ensopia... «Bueno».

L'home creia en el sistema personal de cada u com en una institució.

Encara em sembla que el veig. Estava a bocins prim i a bocins gras, sense cap mena de concordància; per exemple: la bossa de les calces li penjava pansida ço que és ben bé una anomalia ja que al mateix indret corresponent, però al davant, la botonadura no li abastava i duia la trinxa un botó desfeta. Tenia el clatell secall i la fesomia cara-ampla, uns dits botants de botifarrera i uns ossos sortits de l'avantbraç que feien feredat de veure. En aquell temps dur ulleres era un detall a remarcar, i l'oncle en duia: amb les muntures de prim metall, com s'estilaven aleshores, i potser influïnt-hi també la forma del nas, li relliscaven cap avall eixint-li per damunt de cada vidre mig ull malhumorat de trobar-se cada dos per tres en semblant tràngol. Quan feia molt fred i la gent anava pels carrers amb les mans a la butxaca, ell, per no treure-se-les a fi de tirar-se les ulleres amunt, feia amb el nas, acompanyant-se amb gran joc de pell i músculs, unes filigranes eloqüents que si bé de bell antuvi pareixien desproporcionades arribaven a convèncer per tal com assolien son objectiu.

A vegades me li escapolia de la fusteria. Mans dels meus avantpassats! Era ben bé que no sabia què em feia!

M'ajuntava a la colla de galifardeus que em superaven en galloferia. Jo escoltava; a la fi havia après la difícil ciència de saber escoltar per tal que les bretolades no m'escatxiguessin a mi com les meves esquetxigaven els altres. A més a més, una intuïció innata en l'home m'avisava que amb uns quants silencis hàbilment calculats hom aparenta més sapiència que no exposant-se a ficar-se de potes al toll en un tema que hom desconeix.

Al cap de poc, en algun lloc de les voltes o de la plaça veia reluir les ulleres de l'oncle; sembla estrany l'atracció que tenien damunt meu. Només puc comparar-la a la que exerceix la serpent sobre el pobre ocellet que sap per endavant que ha de caure a la seva gola. Jo les pressentia, les intuïa; quan em bellugava la nou del coll, que tinc per mi que si no em va caure fou per un d'aquells capricis anatòmics que mai podrem desxifrar, també un llarg arpeig de guitarra em recorria l'espina que, diem-ho tot, a l'abaixar-se l'os de la panxa se m'havia adreçat qui-sap-lo. El senyal era infal·lible: les ulleres em sotjaven des de qualsevol indret, i, malèfiques, persuasives, s'atansaven, s'atansaven...

Ai, treballosos dies de la meva reeducació!

Una tarda l'oncle em va dir:

- Mira, noi, pren la mida i vés a la «Caseta de les Fonts» a apamar un difunt.

A desgrat del cop d'ull de través que va engegar-me, jo no vaig fer la més lleu contracció. No, si quant a això, tant me feien set com vuit, morts com vius!

- On és això de la «Caseta de les Fonts»?

- Allí, a tocant mateix, no n'hi ha d'altra.

Era una curta tarda de desembre. Els set brocs que el comte Guerau féu esculpir representant el cap de lleó de l'escut de sa casa, rajaven amb aquella freda cantarella amb què raja l'aigua a l'hivern.

A mi, l'aigua no m'ha fet mai gaire gràcia. No se què hi troben. Remullar-se de cap a peus ho considero d'un pobre gust.

Tinc ben present que tot baixant el carrer de Sant Roc (Sant Roc romania enclatat dins sa capelleta), ja oïa el caient de l'aigua i em feia l'efecte que me la sentia regalimar entre la camisa i la pell. La pètria i grisa «Creu dels Comtes» es fonia en l'obagar de la tarda, i els rodons castanyers, com plegats de braços, no movien ni un branquilló, ni una fulla, tant morts com la creu.

Ves quin cas! Fonts, creu, placeta que ho formava, i muralla que encetava allí, a aquella hora i amb altres idees no em pareixien pas els mateixos que visitàvem de nit, els dies de ballades, quan la fosca es veia tacada per les parelles d'enamorats que s'abscondien a les nostres indiscretes mirades.

Les set fonts no paren ni nit ni dia i les deixes s'escorriolen cap els horts. S'obre un reguerot pudent on els gossos moribunds s'hi ajoquen, i mirant-me tot allò vaig sentir a dins el pit com un anhel de la mare, com un enyorament... En aquell curt instant que durà la cosa, jo, palplantat com un badoc amb els braços brandant com cordes, devia ésser la imatge pura del marriment.

Que feliç s'és quan no es treballa!...

I el mort?

Amb un sospir que trencava el cor em vaig dirigir a la «Caseta».

Recordo bé sa porta rodona, xata, vetllant una entrada enllosada de pedres repolides i lluent com si les haguessin afinades. A l'entorn de les parets hi havia clavades munió d'estaques de les que serveixen per fermar-hi els animals i penjar-hi els collars quan els desguarneixen. El sostre era baix, renegrit de suor de vellúria, i al capdavant hi havia una porteta petita per quins grossos portells es veia traslluir el cel gris de l'altra banda. Un tram d'escala que s'enfilava amunt em refermà en el criteri de pobresa i esquifinyiment que m'havia produït la primera reüllada. Ja la façana, mirant-me-la abans d'entrar, em féu pensar en una casa feta com per a fer encaparrinar els vianants, puix pareixia que un cop construïda la planta i posat un pis al seu damunt, un gegant malhumorat li hagués pegat una bona punyada, com si la volgués esclafar. Es decantava cap a una banda, parets, obertures, teulada i

«La pètria i grisa Creu dels Comtes es fonia en l'obagar de la tarda...»

Font de les Canelles. Any 1912.

Fons fotogràfic Josep Salvany de la Biblioteca de Catalunya.

Arxiu de l'ACBS.

tot, i si hom s'hagués encaterinat a dibuixar sa silueta, li hauria quedat com aquelles casetes que les mans poc hàbils dels infants es complauen en representar quan poden arregar un llapis.

- Ei! On s'estan?

Ningú em respongué.

- On sou, bona gent!

Res.

- Vaig pujant!...

Ni un respir de persona nada.

- Ei! Sóc el fuster!

Ja començava a cremar-me. Sense voler ni adonar-me'n m'anava sentint important, prenent posats i actituds manlevats de l'oncle, qui tenia l'especial gràcia de donar un cert to solemne a totes les situacions, per insignificants que fossin.

«Bueno». Què haurieu fet valtros en el meu lloc? Si me'n tornava... «Bueno». Com si fos una visió ja veia la cara de l'oncle amb el poc eloqüent de les seves faccions immòbils. Perquè m'he oblidat de dir-vos que en enllestir el seu retrat m'he distret de dibuixar-hi un angle, talment aquell pintor qui oblida la prolongació del braç, i en el braç la mà, i en la mà els dits, i en els dits el brillant anell de pedres fines. La cara de l'oncle, a l'enfosquir-se, s'anava aturant, aturant, immobilitzant-se els tendons, la pell i les arrugues fora del seu lloc habitual, ço que li marcava una severitat massa eloqüent perquè hom deixés de fixar-s'hi.

Què li deia, veïam? Que no hi eren? «A casa un mort no hi haurà ningú?» Que no m'havien sentit? «Sí que tens poca veu!» O és que són sords?»

Vaig determinar de ficar-me a totes les portes obertes que veïés. Mentrestant donava veus.

N'hi havia per quedar parat! Les estances de dintre eren totes grans, altes de sostre, amb embigats poderosos i resistents; ningú ho hauria dit veient la casa part de fora.

Em trobí en una cuina gran, on un bloc massís d'alabastre sarraïenc, ennegrit pel temps, buidat en sos llocs corresponents, feia de pica i de taulell de cuinar. En un raconet, una piqueta-rentamans també d'alabastre figurant una gola de granota.

- On sou, gent? Qui hi ha per ací?

La meua veu ressonava com en un celler.

Traspassí un quarto gran, amb dues calaixeres, dues caixes de nuvi, molta pols i teranyines; per terra un escampall de cebes, patates, un forc d'alls penjat, i

un sac que al toc va semblar-me que eren fideus. Cobrint tot un pany de paret hi havia un gran reixat emmarcat amb quatre fustes, amb els foradets farcits de figues secallones i davallant del sostre rastres i més rastres de pomes enfilades per la cua. Tres gerres ventrudes s'estaven en un racó com tres velles ben retipes, degotant en un plat oli, vinagre o ço que fos. Uns quants farcellets d'herbes remeieres penjaven del sostre cruixint misteriosament, i omplint el darrer racó, com per assegurar el significat d'aquella estança, mena de rebost i mena de cementiri de trastos vells, dues grans pileres de gibrells porqueters i de cassoles, olles i tupins de terrissa, de totes menes i colors.

Que com és que ho escatís tan rebé? Recordeu-vos que jo era un badoc innat, que per manifestar-se calia només de l'avinentesa, no de la importància d'un fet.

Almenys vaig esmerçar-hi mig quart, en aquell rebost.

- On s'estan! -torní a cridar després de representar-se'm l'oncle.

Així anava seguint la «Caseta». Bona «Caseta» era! No m'acabava les portes, els corredors i els racons. A l'últim ja no sabia on era.

Ja començava a estar empipat, ara ben lúcidament, quan, a l'obrir una porta...

Veig un gran llit amb dossier, dels que avui no en poseeixen les cases sinó que l'hagin pagat com a antiguetat; era tot de fusta negra, i grans columnes retortes a la capçalera i peus del llit. Per obirar qui hi reposava, boi havia d'alçar el cap. A dalt hi havia una figura: «allò» era el mort.

Ja m'havia fet el pensament de prendre mides i tocar el dos, i a tal fi m'estava equilibrant en el seient d'una cadira arrambada als gruixuts matalassos, quan, fent un bot que envejaria un acròbata, el «difunt» se m'aixeca de mig cos i se'm posa a cridar tan seguit com toca son timbre un despertador. I quins crits, Mare de Déu!

Jo estava groc com els ciris, i el meu pensament era tant buit com acostumaven a ésser-ho les meves butxaques.

Ja hagués fugit tot seguit! Més, en aquell temps, que en tenia poca d'experiència!... És a dir, que acudiren gent, homes, dones, i més homes i més dones, tot un exèrcit de gent, em va semblar, amb uns ulls esfereïts que em xuclaven cap endins ensorrant-me el païdor; jo era al bell mig de la cambra badat de cames i sacsejant el braç que brandava la mida com si fos una bandera al vent.

- Què tens, Antònia? Què et passa? Antònia! Antònia!! Per l'amor de Déu! Què t'han fet, Antònia? Que ha estat aquest bordegassot?

Tothom enraonava alhora. Mare de Déu quin guirigall! Hauria volgut fugir, ara que el pensament se m'omplia una mica, però se m'atansà un homenàs que em

paregué un monstre, i la veu se'm ficà dins escanyant-se entre la polzada i mitja de gruixària que hi havia entre el païdor i la carcanada.

«Bueno», l'homenàs em digué, arrapant-me pel coll com aquell qui duu un ciri a processó:

- Què hi fas ací?

- O... o... o...

- O... què?

- És... és... és...

- És... què?

- Hi... hi... hi...

- Hi... què?

«Bueno», que digueu el que volgueu; que hauríeu fet, valtros?

- Sóc el... el fuster... que... que... que...

Les gotes de suor em rajaven com les gotes de cera ragen del ciri, i us juro que, per més befa, en l'impressionant silenci que seguí, em va arribar a l'oïda la cantarella freda i monòtona de les set fonts, però com si fossin set les fonts que em rajaven a dintre. No volgueu patir un esglai tan gros!

- ... he vingut... a prendre la mida... del mort...

- Ai, ai, ai -xisclava la jaent, ficant-se'm als polsos.

Després se m'hi van ficar les rialles de tots.

- Vine, vine, sant cristià! Qui t'ha pres el pèl? Vols veure el difunt?

Em dugueren (?) a través de les estances, baixàrem l'escala, jo a trompollades que ni veia els esglaons; al final, mig cec com anava, em trobí voltat de flaire de trepadella i de rengleres de costals curulls de farina d'ordi, blat de moro, quartes i altres menges de corral. Travessera en una xoll jeia una grossa cotxa que faria ben bé les seves vint roves, plena de taques de «mal roig» i d'altres taques més pudentes. La pobra bèstia era ben «difunta».

Em quedí arrelat amb una gran ballaruga d'espurnetes i d'esquellerincs en el més fondo del forat de l'orella. Diu que aquests símptomes alarmants acostumen experimentar els qui es veuen presos de grans quimerades. Un cor de riallades m'acabava d'enxerinar fins al punt de desitjar fer entre tot allò, coses i persones, una exemplar escabetxina.

- Que el vols amidir, el teu «difunt»?

- Que no l'apames?
- Com li faràs la caixa, eh?
- Que ens hem de posar negres?

Negre era jo!

Altra volta al carrer, les set fonts comtals són set rialles infernals que m'encenen les galtes.

A mig carrer de Sant Roc em giro en rodó aixecant els punys per esclafar encara més la maleïda «Caseta».

Emmurriat com una vella malcarada, em tanquí a la cambra sense sopar ni veure ningú. L'ulladeta de sol que daurà per un moment el cap de teulada de la casa davantera era un picaret enriolat que em buscava les pessigolles. Té, doncs, ja me les has trobat! I una puntada de peu enverinada engegà el rentamans desvernissat a l'altre cantó de la cambra. Estúpid! Més que estúpid!

El mot m'aturà en sec: Jo, estúpid? La culpa era de l'oncle; què havia de fer jo, sinó obeir? Si se n'assabentava la gent... «Bueno», ai si se n'arriba a assabentar la gent...!

L'endemà, tot el poble n'anava ple i tot plegat era un munt de rialles. Vaig eixir a fora de bon matí, recelós, desconfiat, mirant de cua d'ull com els actors de melodrama; el primer retop d'home ja se'm clavà a riure als nassos. Ja està bé!

Tres tombs enverinats, i de nou les espurnetes que ballen. També està bé! No sóc massa gran per aguantar certes coses? Al cap i a la fi, treballo com el qui més, i de jornal no me'n paguen; bé que l'oncle mani, però d'això a fer-me servir de ninot hi ha una bona estona, i després de tot no és el meu pare i puc tornar a casa sempre que vulgui, i... I què s'ha cregut, que sóc un badoc? En parlarem, de tot això, i...

- Hola, noi... Diu que els apames, oi? Llàstima que no m'avisessis abans d'ahir que t'hauria trobat feina!...

Un bot i ja el tinc per les espatlles:

- Escolta, tu, no t'han enviat mai a riure't de ta padrina?

Una apretada al braç.

- La tinc enterrada.

- Doncs ves que no la vagis a apamar tu... O que sigui a tu qui et prengui la mida, però amb una vara.

Una altra apretada i una estirada de gec.

Giro cua, i... a casa!

L'oncle Ton s'hi estava plàcid, en mànegues de camisa, el botó primer de les calces pintat de negre, sense gastar, els altres llunts, les mans boterudes, el rostre de pa de ral. Les ulleres lluen i jo me les miro estranyant-me que un dia, un temps llunyà, una època remota, m'haguessin paregut altra cosa que unes vulgars i tristes ulleres cavalcant un nas. L'embesteixo.

- Escolteu, oncle, de bromes d'aquestes no n'agunto gaires.

- De quines?

- Ho sabeu molt bé: a apamar un difunt, oi? És que en teniu costum, de fer caixes pels porcs?

- Escolta, tu, que em sembla que t'embales: jo et vaig dir que l'amidessis, però no que se li hagués de fer caixa. No fumem.

- Doncs mireu, d'aquí en endavant, valdrà més que aquesta classe de difunts els amideu vós, que hi esteu més fet i tindreu més manya. Jo no serveixo per aquestes feines.

A l'oncle, com si li hagués estat passant un drap per la cara, la pell se li mobilitzà en arrugues, responent a la llei de contradicció a què sa persona estava predisposada.

- Noi, -em digué allargant solemnnialment el braç fins a posar-me la punta dels dits a la punta del nas-, avui és un gran dia tant per a tu com per a mi. Avui te «despertes». Ja ets un home. Ja et puc tornar a ta mare. Té, ací tens això, i t'ho gastes.

I m'allargà un ral foradat que no contribuí gens a fer-me passar la murriesca; encara el guardo, perquè va ésser el primer... i el darrer.

Car d'ençà d'aquell dia no els he pogut veure i me n'he desfet a correuita així que n'he arplegat un. Em recorden coses empipadores.

L'oncle Ton, sense deixar el to solemnnial que tant subratllava les seves fetes, esgrigué seguidament a la mare.

«He complert la meua paraula: el teu fill és un home»,-li deia.

«Tu hermano, Ton».

Ai! Quantes coses podria contar-vos de l'oncle Ton i jo, i jo i l'oncle Ton i jo, i jo i l'oncle Ton!

Ara, que la més granada és aquesta!